

HALINA ZBOROŃ*
Poznań

RACJONALNOŚĆ PODMIOTÓW EKONOMII SPOŁECZNEJ

Słowa kluczowe: racjonalność, ekonomia społeczna, teoria instytucjonalna

STRESZCZENIE

Autorka, odnosząc problem racjonalności podmiotów ekonomii społecznej do ortodoksyjnej koncepcji racjonalności jednostkowej, wykazuje, że dominujące (neoklasyczne) podejście do kwestii wyboru ekonomicznego uniemożliwia ujmowanie przedsiębiorczości społecznej jako działań racjonalnych. Bardziej owocne wydaje się przywołanie instytucjonalnej koncepcji Jamesa Buchanana, która stanowi przekonującą teoretyczną wykładnię dla argumentacji na rzecz racjonalnego charakteru działań ekonomii społecznej i tym samym może być wykorzystana jako jej intelektualne wzmocnienie.

Wprowadzenie

Problematyka ekonomii społecznej w ostatnich latach stała się przedmiotem ożywionych dyskusji prowadzonych nie tylko w kręgach naukowych, ale w szeroko rozumianej przestrzeni dyskursu publicznego. Jest to efekt nie tylko zainteresowań badawczych przedstawicieli nauk społecznych, ale także obserwatorów życia społecznego, którzy dostrzegają coraz częstsze próby wprowadzania projektów ekonomii społecznej w obszar praktyki gospodarczej. Zauważmy jednak, że podejmowane próby teoretycznej konceptualizacji społecznej postaci gospodarowania dokonuje się niejako poza głównym nurtem zainteresowań teoretycz-

* Halina Zboroń, dr hab., prof. nadzw. UEP, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, e-mail: halina.zboron@ue.poznan.pl.

nych współczesnej ekonomii. W tej sytuacji pojawia się pytanie o usytuowanie ekonomii społecznej w obszarze ekonomii bezprzymiotnikowej.

Celem podjętych rozważań jest wykazanie, że określenie specyfiki podejścia ekonomii społecznej w kontekście tradycyjnej ekonomii wymaga uwzględnienia różnicy w rozumieniu założenia o racjonalności zarówno w odniesieniu do podmiotów gospodarczych, jak i całości praktyki społecznej. W moim przekonaniu modyfikacja ortodoksyjnej koncepcji racjonalności i (stanowiącej jej konsekwencję) poszerzenie pojęcia efektywności prowadzi do wykazania, że praktyka gospodarcza pojmowana jako wykorzystywanie instrumentów rynkowych do osiągania wartości ekonomicznych jest znacznie bardziej bogata pod względem różnego rodzaju działań, niż wynika to z założeń ekonomii głównego nurtu. Przyjęcie w ekonomii odmiennej koncepcji racjonalności jednostkowej i makroracjonalności systemu gospodarczego stwarza znacznie szerszą perspektywę oglądu (opisu i wyjaśniania) rzeczywistości społecznej, co oznacza możliwość uwzględnienia nie tylko szczególnej odmiany praktyki gospodarowania, jaką są podmioty ekonomii społecznej, ale także całego obszaru inicjatyw ekonomicznych kwalifikowanych jako działania społecznie odpowiedzialne.

Koncepcja racjonalności ekonomicznej w ekonomii ortodoksyjnej

Zgodnie z przyjętym w ekonomii ortodoksyjnej rozpoznaniem, zagadnienie racjonalności ekonomicznej odnosi się zarówno do działań jednostkowych, jak i całego złożonego systemu gospodarki rynkowej. System gospodarczy funkcjonuje w zależności od aktywności jednostkowych uczestników praktyki gospodarowania, których decyzje konsumenckie i inwestycyjne składają się na końcowy wynik gospodarczy. Aktualna kondycja gospodarki i perspektywy jej przyszłego rozwoju zależą zatem od trafności wyborów, jakich dokonują jednostki. Racjonalność systemu zasadza się na założeniu, że zarówno konsumenci, jak i producenci podejmują decyzje właściwe z punktu widzenia interesu ogółu. Z drugiej jednak strony przyjmuje się, że człowiek obdarzony jest (stałą, niezmienną) naturą, która skłania go do dbania o własne dobro, przy czym owo dobro rozumiane jest jako uzyskiwanie jak największych korzyści materialnych. W przypadku gospodarki rynkowej opartej na kapitale prywatnym, nie ma konfliktu pomiędzy ekonomicznym interesem jednostek i ogólną kondycją gospodarki, istnieje bowiem powiązanie między racjonalnie zachowującymi się pod-

miotami uczestniczącymi w praktyce gospodarczej i pozytywnymi wynikami ekonomicznymi osiąganymi na poziomie makroekonomicznym.

Makroracjonalność gospodarki rynkowej jest gwarantowana działaniem mechanizmów rynkowych, obiektywnie pojmowanych praw oddziałujących na uczestników gry rynkowej w taki sposób, który umożliwia z jednej strony osiągnięcie celów indywidualnych (określonych korzyści materialnych), z drugiej zaś – w skali makroekonomicznej – prowadzi do sytuacji, w której wszystkie dostępne zasoby są w sposób optymalny wykorzystywane w procesie wytwarzania dóbr i usług, co oznacza, że dana gospodarka jest w pełni efektywna. Uznaje się tym samym, że racjonalne działania jednostek i funkcjonowanie całości gospodarki wzajemnie się warunkują. Jednostka, zabiegając o uzyskanie możliwie największych korzyści, podejmuje takie działania, które wedle jej wiedzy zapewnić jej mogą osiągnięcie najbardziej pożądanego rezultatu, a jednocześnie są korzystne dla całej gospodarki. Rynek nagradza wysoką stopą zysku tych, którzy podejmują właściwe decyzje, co skłania ich do rozważnych zachowań w przyszłości. Następuje zatem sprzężenie zwrotne pomiędzy racjonalnymi zachowaniami podmiotów gospodarujących i makroracjonalnością całego systemu.

Przedstawione tu przesądzenia o racjonalnych zachowaniach jednostek i makroracjonalności systemu gospodarki rynkowej odnoszone są do przyjmowanej w głównym nurcie ekonomii koncepcji *homo oeconomicus*. Zgodnie z nią jednostce przypisywana jest stała, niezmienna natura przejawiająca się w następujący sposób: człowiek jest istotą racjonalną, czyli dokonuje takich wyborów, które przynoszą mu korzyści, przy czym zgodnie ze stałym porządkiem preferencyjnym korzyści materialne są traktowane nadrzędnie, a podstawowym mechanizmem jego działań jest egoistycznie pojmowany interes własny.

Andrzej Wojtyna, przedstawiając macierz możliwych zachowań podmiotu gospodarującego, wymienia następujące przypadki: 1) zachowania racjonalne, motywy ekonomiczne; 2) zachowania nieracjonalne, motywy ekonomiczne; 3) zachowania racjonalne, motywy pozaekonomiczne; 4) zachowania nieracjonalne, motywy pozaekonomiczne¹. Ekonomia uprawiana w duchu neoklasycyzmu koncentruje się na pierwszym typie zachowań, pozostałe nie są przedmiotem jej zainteresowania z uwagi na to, że nie dają się uzgodnić z treścią założenia o racjonalności jednostkowej. Tym samym znakomita część aktywności ekonomicznej pozostaje poza obszarem zainteresowań ekonomii głównego nurtu. Refleksja,

¹ A. Wojtyna, *Czy w wyniku kryzysu finansowego ekonomia otworzy się bardziej na psychologię?*, www.pte.pl/pliki/2/12/09_%20Wojtyna__po%20PK_po%20aut.pdf (22.03.2014).

w szczególności naukowa, wymaga artykulacji językowej. Brak odpowiednich pojęć – kategorii myślowych – oznacza niemożność podjęcia rozważań na dany temat bądź konieczność „dopasowania” realności do zasobów leksykalnych. W takiej sytuacji znajduje się obecnie ekonomia głównego nurtu zdominowana przez podejście neoklasyczne: z jednej strony podejmowane są próby opisywania i wyjaśniania zjawisk gospodarczych, które wyraźnie nie mieszczą się w zbyt ciasno określonych zakresach znaczeniowych, co powoduje konieczność stosowania coraz wyższych poziomów abstrahowania i tym samym skutkuje formułowaniem zarzutu, że ekonomia, przyjmując nierealistyczne założenia, formułuje teorie odnoszące się do „światów wyobrażonych”. Z drugiej strony coraz dobitniej ujawnia się ważność tych obszarów zjawisk, które nie mogą być opisywane i wyjaśniane poprzez odniesienie do tradycyjnych założeń. W szczególności dotyczy to dynamicznie rozwijającej się przedsiębiorczości społecznej i reflektującej ją ekonomii społecznej, dla której nie znajdujemy satysfakcjonujących objaśnień w ramach teorii neoklasycznej. Ten typ praktyk gospodarczych daje się natomiast z powodzeniem odnieść do współczesnego nurtu instytucjonalnego, w szczególności zaś do koncepcji publicznego wyboru w wersji rozwijanej przez Buchanana.

Racjonalność jednostkowa i systemowa w koncepcji *public choice*

Buchanan, jeden z twórców szkoły *public choice*, tworząc teoretyczne podstawy dla konstytucyjnej ekonomii politycznej, konstruuje obraz gospodarki powiązanej z szeroko pojętym otoczeniem społecznym (kulturowym) oraz przyjmuje odmienne w stosunku do ekonomii neoklasycznej założenia co do podmiotu gospodarującego. Istotne jest to, że podejście teorii wyboru publicznego, będące konsekwencją zainteresowania się ekonomistów problematyką instytucji, inicjuje otwarcie ekonomii na wszystkie te dziedziny wiedzy społecznej, w których kategoria ta znajduje zastosowanie. Wprowadzenie problematyki instytucji do ekonomii jest *de facto* poszerzeniem obszaru refleksji ekonomicznej o problematykę społecznych, instytucjonalnych uwarunkowań praktyki gospodarczej.

Najważniejszym jednak powodem, dla którego przywołaną tu koncepcję możemy uznać za obiecującą poznawczo wykładnię teoretyczną ekonomii społecznej, jest odmienne i znacznie szersze od neoklasycznego zdefiniowanie pojęcia wyboru ekonomicznego, co jest konsekwencją przyjęcia bardziej złożonej koncepcji człowieka i systemu gospodarczego. Buchanan, nie odrzucając ani idei

homo oeconomicus, ani założenia o racjonalności, przyjmuje inne ich rozumienie. Otóż człowiek w jego interpretacji istotnie dąży do indywidualnych korzyści, własnego interesu, nie jest to jednak przejawem jego egoistycznych skłonności. Jednostki, dokonując korzystnego dla siebie wyboru, biorą pod uwagę szerszy kontekst społeczny, wybory pozostałych uczestników życia społecznego, a nade wszystko zasady, które ograniczają możliwości działania, ale jednocześnie przynoszą korzyść w kontekście całej zbiorowości. Istnieje zatem, zdaniem Buchanana, możliwość budowania pomostu pomiędzy interesem indywidualnym a interesem ogólnym². Jest to związane także i z tym, że jednostki, dokonując wyborów, kierują się zróżnicowaną motywacją, co więcej – dostrzegają, że dobrowolne podporządkowanie się ograniczeniom konstytucyjnym i rezygnacja z krótkookresowych korzyści (doraźnych zysków) są konieczne dla osiągnięcia korzyści długofalowych: spokoju, bezpieczeństwa, gwarancji dotrzymania umów, możliwości współpracy. Racjonalność podmiotów ekonomicznych ma zatem inny charakter niż w ujęciu neoklasycznym: cel nadrzędny – wartość ekonomiczna – jest odnoszony do innych, pozaekonomicznych wartości (prawnych, etycznych, religijnych, obyczajowych), za które jednostka czuje się odpowiedzialna.

Twórca ekonomii konstytucjonalnej, mówiąc o wyborach dokonywanych przez jednostki, podkreśla etyczny charakter ograniczeń w stosunku do życia prywatnego i ich polityczny wymiar w odniesieniu do życia zbiorowego. W wyborach zbiorowych egoistyczne dążenia jednostek są zastępowane pragnieniem nawiązywania korzystnej współpracy z innymi. Inicjując działania oparte na kooperacji, jednostka widzi siebie pośród innych, identyfikuje się z daną zbiorowością, przezwycięża postawę wąsko pojętej (neoklasycznej) racjonalności ekonomicznej.

W ujęciu Buchanana rynek nie stanowi naturalnego, samorzutnego ładu konstytuującego się w wyniku spontanicznie podejmowanych działań o charakterze egoistycznie interesownym³. Owszem, podstawą funkcjonowania dziedzin zbiorowych, takich jak gospodarka i polityka, jest dobrowolna wymiana oparta na mechanizmie konkurencyjnym. Społeczne procesy wymiany dóbr i podziału

² J.M. Buchanan, R.A. Musgrave, *Finanse publiczne a wybór publiczny. Dwie odmienne wizje państwa*, Wydawnictwa Sejmowe, Warszawa 2005, s. 121.

³ „Współcześni teoretycy *public choice* odrzucają ponadludzki, wywodzący się z prawa naturalnego porządek świata społecznego i nie wierzą w samoczynnie wytwarzającą się harmonię interesów konkurujących ze sobą jednostek”. J. Miklaszewska, *Filozofia a ekonomia. W kręgu teorii publicznego wyboru*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2001, s. 16.

władzy wymagają jednak dopełnienia w postaci kooperacji. Współpraca i powstanie instytucji państwa (z systemem konstytucyjnych praw) tworzy ramy dla dokonującej się konkurencyjnej wymiany dóbr. Rynek jest procesem instytucjonalnym – porządkiem ukształtowanym na fundamencie wartości kulturowych⁴.

Głównym przedmiotem zainteresowania Buchanana nie jest jednak sposób funkcjonowania rynku ani aktywność gospodarcza podejmowana w ramach zorganizowanej działalności przedsiębiorstw. Koncentruje się on na sferze publicznej: produkowaniu i dystrybuowaniu dóbr publicznych, które powinny być obszarem racjonalnego i efektywnego gospodarowania zasobami i skutecznego rozwiązywania problemów społecznych. W ujęciu Buchanana problematyka obecności państwa w gospodarce dotyczy nade wszystko „wpływu poszczególnych instytucji fiskalnych na zachowania jednostkowe w sytuacji wyboru dotyczącego sfery kolektywnej”⁵.

W ramach tej problematyki rozważane są dwie kwestie: pierwsza dotyczy wpływu instytucji fiskalnych na zachowania podmiotów w zakresie alokacji zdolności osiągania dochodu w sferze prywatnej, rynkowej, druga zaś stanowi problem wpływu tych instytucji na decyzje jednostkowe podejmowane w odniesieniu do sfery kolektywnej. Zainteresowania Buchanana dotyczą przede wszystkim drugiego z wymienionych tu problemów, który stanowi złożone zagadnienie obejmujące zarówno sferę ekonomiczną (na przykład efektywność zarządzania finansami publicznymi), jak i filozoficzną (granice wolności jednostkowej, koszty i korzyści związane z przymusem politycznym). Ważną kwestią dla Buchanana jest problem racjonalizacji obszaru finansów publicznych wymagającej ograniczenia kosztów transakcyjnych i prowadzącej w efekcie do stopniowego zredukowania sektora wydatków publicznych do rozsądnych granic.

Należy podkreślić, że zgodnie z tym ujęciem uznaje się ważność ustalanych społecznie priorytetów, co w oczywisty sposób zmienia (w stosunku do

⁴ Instytucje to dla Buchanana przede wszystkim prawa, ale także „zwyczaje, tradycje, nakazy moralne – wszystkie one są tak pomyślane i/lub rozwijają się, by ograniczyć albo opanować działanie (...) krótkowzrocznego egoizmu”. J.M. Buchanan, *Wylanianie się ładu*, „Znak – Idee” 1994, nr 6, s. 119.

⁵ J.M. Buchanan, *Finanse publiczne w warunkach demokracji. Systemy fiskalne a decyzje indywidualne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997, s. 24. J. Wilkin (*Teoria wyboru publicznego. Wstęp do ekonomicznej analizy polityki i funkcjonowania sfery publicznej*, red. J. Wilkin, Scholar, Warszawa 2005) formułuje to w następujący sposób: „sferą zainteresowań teorii wyboru publicznego jest przede wszystkim obszar decyzji politycznych i kształtowania się porządku publicznego i mechanizm dóbr publicznych. Teoria ta bada instytucjonalne uwarunkowania mechanizmu osiągania korzyści ekonomicznych (*rent-seeking*) poprzez proces polityczny”.

ortodoksji) sens idei makroracjonalności: ważna jest nie tyle wąsko pojęta efektywność całego systemu gospodarczego, ale ogólnospołeczne skutki generowane w jego obszarze. Taki obraz wydaje się w znacznej mierze zbieżny z ogólną wizją projektu określanego jako ekonomia społeczna – przynajmniej w odniesieniu do wskazanych poniżej kwestii.

Po pierwsze, mówimy o holistycznym ujmowaniu życia społecznego: gospodarka jest postrzegana w kontekście całości sfery społecznej, uwzględniane są uwarunkowania kulturowe, a wartości ekonomiczne ujmowane w odniesieniu do wartości społecznych. Po drugie, pojęcia racjonalności zarówno jednostkowej, jak i systemowej oraz efektywności ekonomicznej rozumiane są znacznie szerzej niż w podejściu ortodoksyjnym. Po trzecie, uznaje się wartość możliwego współdziałania pomiędzy podmiotami reprezentującymi różne sektory (państwa, rynku, społeczeństwa obywatelskiego), dzięki czemu możliwe jest bardziej efektywne działanie wartościowane nie tylko w odniesieniu do kwestii ekonomicznych. Po czwarte, przypisuje się szczególne znaczenie wartości kapitału społecznego i tych wszystkich działań, które przyczyniają się do jego kumulacji. Po piąte, uznaje się aktywną rolę państwa w konstytuowaniu warunków sprzyjających rozwojowi społecznemu przy postulowanym jednocześnie ograniczeniu zaangażowania państwa w bezpośrednie działania ekonomiczne. Po szóste, wskazuje się na wykorzystywanie instrumentów rynkowych do rozwiązywania problemów społecznych. Po siódme, promuje się działania na rzecz zmniejszenia rozmiarów transferów środków publicznych do bezpośrednich beneficjentów – w zamian tworzenie różnorodnych form aktywnego ograniczania niedostatku i przeciwdziałania wykluczeniom poprzez aktywizację zawodową z zastosowaniem instrumentów rynkowych. Po ósme, przyjmowane w podejściu instytucjonalnym i ekonomii społecznej założenia o istotnej zależności między sektorami życia społecznego oraz uwikłaniu wartości ekonomicznych w przekonania dotyczące nadrzędnych wartości ogólnospołecznych prowadzą *de facto* do respektowania przekonania mówiącego o tym, że rzeczywistość społeczna konstytuuje się jako skutek regulowanych kulturowo działań jednostkowych, a ranga poszczególnych zdarzeń określana jest przez odniesienie do społecznie uznanej hierarchii wartości.

Podsumowanie

Celem przedstawionych tu rozważań jest wykazanie, że w ramach szeroko ujętej refleksji ekonomicznej można znaleźć istotne argumenty na rzecz przekonania, że

proponowany w ramach ekonomii społecznej program działań zasługuje na uznanie także i w tym sensie, że wykazuje on cechy racjonalności ekonomicznej przy założeniu, że wartości racjonalności jednostkowej, makroracjonalności systemowej i efektywności mogą być definiowane w odmienny sposób, niż czyni to ekonomia ortodoksyjna⁶. Odwołanie się do teoretycznych koncepcji formułowanych w nurcie heterodoksyjnym wydaje się ważne ze względu na możliwość wskazania teoretycznych podstaw dla opisu i wyjaśniania przedsiębiorczości społecznej, dzięki czemu projekt ekonomii społecznej może zyskać wsparcie konceptualne. Równie istotne jest także wykazanie, że współczesna praktyka gospodarowania w porównaniu z założeniami ekonomii ortodoksyjnej jest o wiele bogatsza i dużo bardziej zróżnicowana. To z kolei stanowi argument, aby przyjrzeć się uważniej koncepcjom wywodzącym swe przekonania z innych, nieneoklasycznych źródeł. W szczególności chodzi o te ujęcia, w których przyjmuje się założenie o społecznym charakterze praktyki gospodarowania i jej kulturowym uwarunkowaniu.

Przywołana tu teoria wyboru publicznego, ujęta jako możliwa podstawa teoretyczna dla konceptualizacji ekonomii społecznej, stanowi jedynie przykład sformułowania argumentacji na rzecz ekonomii społecznej. Dzięki temu możliwe jest przeniesienie dyskusji o sensowności realizacji idei ekonomii społecznej z obszaru polityki (ekonomii politycznej, polityki społecznej) na obszar teorii ekonomii, co z kolei pozwala nam uniknąć dyskusji, w których stawiana jest teza, że działania ekonomii społecznej nie spełniają wymogów stawianych przedsięwzięciom czysto rynkowym. Przeciwnie, możemy poprzez odniesienie do szerszego kontekstu wykazywać, że jest to racjonalny sposób rozwiązywania problemów społecznych (i ich ekonomicznych skutków) w oparciu o mechanizmy rynkowe.

⁶ Biorąc pod uwagę stanowczą krytykę tradycyjnie pojmowanego założenia o racjonalności i koncepcji *homo oeconomicus* ze strony neokenesistów, przedstawicieli ekonomii behawioralnej oraz szeroko pojętej ekonomii heterodoksyjnej, kwestia ta nie powinna stanowić istotnego problemu. Por. G.A. Akerlof, *The Missing Motivation in in Macroeconomics*, „The American Economic Review” 2007, vol. 97, no. 1; G.A. Akerlof, J.L. Yellen, *A Near-Rational Model of The Business Cycle, with Wage and Price Interia*, „Quarterly Journal of Economics”, vol. C, Supplement; *idem* (1987), *Rational Models of Irrational Behaviour*, „The Academic Economic Review” 1987, vol. 77, issue 2.

Bibliografia

- Akerlof G.A., *The Missing Motivation in in Macroeconomics*, „The American Economic Review” 2007, vol. 97, no. 1.
- Akerlof G.A., Yellen J.L., *A Near-Rational Model of The Business Cycle, with Wage and Price Interia*, „Quarterly Journal of Economics” 1985, vol. C, Supplement.
- Akerlof G.A., Yellen J.L., *Rational Models of Irrational Behaviour*, „The Academic Economic Review” 1987, vol. 77, issue 2.
- Buchanan J.M., *Wylanianie się ładu*, „Znak – Idee” 1994, nr 6.
- Buchanan J.M., *Finanse publiczne w warunkach demokracji. Systemy fiskalne a decyzje indywidualne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997.
- Buchanan J.M., Musgrave R.A., *Finanse publiczne a wybór publiczny. Dwie odmienne wizje państwa*, Wydawnictwa Sejmowe, Warszawa 2005.
- Ekonomia społeczna a rozwój*, red. J. Hausner, Małopolska Szkoła Administracji Publicznej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2008.
- Ekonomia społeczna w Polsce: osiągnięcia, bariery rozwoju i potencjał w świetle wyników badań*, red. A. Giza-Poleszczuk, J. Hausner, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa 2008.
- Herbst K., *Perspektywy ekonomii społecznej*, „Ekonomia Społeczna” 2013, nr 1 (6).
- Miklaszewska J., *Filozofia a ekonomia. W kręgu teorii publicznego wyboru*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2001.
- Przedsiębiorstwa społeczne w Polsce. Teoria i praktyka*, red. J. Hausner, Małopolska Szkoła Administracji Publicznej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2008.
- Salustowicz P., *Pojęcie, koncepcje i funkcje ekonomii społecznej*, Ekonomia Społeczna. Teksty nr 2/2007, Warszawa 2007.
- Skrzypek E., *Efektywność ekonomiczna jako najważniejszy czynnik sukcesu organizacji*, http://efektywnosc.konferencja.org/ufiles/File/Skrzypek_Elzbiet.pdf.
- Teoria wyboru publicznego. Wstęp do ekonomicznej analizy polityki i funkcjonowania sfery publicznej*, red. J. Wilkin, Scholar, Warszawa 2005.
- Wojtyna A. (2011), *Czy w wyniku kryzysu finansowego ekonomia otworzy się bardziej na psychologię?*, www.pte.pl/pliki/2/12/09_%20Wojtyna__po%20PK_po%20aut.pdf.
- Wokół ekonomii społecznej*, red. M. Frączek, J. Hausner, S. Mazur, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie – Małopolska Szkoła Administracji Publicznej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2012.

Wygnański K. (przy wsparciu P. Frączaka), *Ekonomia społeczna w Polsce – definicje, zastosowania, oczekiwania, wątpliwości*, Ekonomia Społeczna Teksty nr 1/2006, Warszawa 2006.

Zboroń H., *Teorie ekonomiczne w perspektywie poznawczej konstruktywizmu społecznego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2009.

Zboroń H., *Koncepcje podmiotu gospodarującego w teoriach ekonomicznych*, w: *Gospodarka i społeczeństwo*, red. J. Sikora, Wydawnictwo i Drukarnia UNI-DRUK s.j., Poznań 2010.

RATIONALITY OF SOCIAL ECONOMICS SUBJECTS

Keywords: rationality, social economics, institutional theory

SUMMARY

The author refers to the problem of rationality of subjects of social economics in context of the orthodox economics. She argues that the way we understand a problem of economic choice makes it very difficult to treat social entrepreneurship as rational activity. More fruitful seemsto be to refer to James Buchanan institutional theory, which supplies convictive arguments on rational dimension of social economics.